

## NASILJE MEĐU DJECOM U ŠKOLI

### Postoje li razlike u zavičajnom, nacionalnom i globalnom kontekstu?

Anela Nikčević-Milković  
Visoka učiteljska škola u Gospiću

---

**Sažetak:** Zlostavljanje definiramo kao opetovano i sistematično uznemiravanje i napadanje drugih (Olweus, 1998.), koje mogu počinili pojedinci ili grupe. Ono može poprimiti različite oblike i može uključivati različita ponašanja. Zlostavljanje uvijek podrazumijeva nesrazmjer moći. Problem našeg istraživanja bio je ispitati postoje li razlike u rezultatima koji se odnose na zlostavljanje među djecom OŠ «Dr. Jure Turić» iz Gospića (zavičajni kontekst) i rezultata koji vrijede za Hrvatsku (nacionalni kontekst), odnosno neke zemlje svijeta (globalni kontekst). Istraživanje smo napravili Olweusovim standardiziranim upitnikom za ispitivanje vršnjačkog nasilja na učenicima od 2. do 8. razreda osnovne škole. Rezultati nam pokazuju sljedeće: prema kriteriju nasilje izvršeno 2-3 x mjesečno i češće, u OŠ u Gospiću nalazimo 13% žrtava i 10% zlostavljača, što je slično hrvatskom prosjeku koji iznosi 11% žrtava i 12% zlostavljača. Ovi se rezultati značajno ne razlikuju u odnosu na neke druge zemlje. Uspoređujući vršnjačko nasilje po hrvatskim regijama, ne nalazimo bitna odstupanja, osim za kriterij najučestalijeg pojavljivanja nasilja, gdje Zagreb i okolica prednjače. Uspoređujući bullying prema većini mjesta, vidimo da se nešto veći postotak nasilja javlja u manjim gradovima u odnosu na veće gradove i mjesta. Prema mjestu pojavljivanja nasilja, OŠ iz Gospića bitno se ne razlikuje od hrvatskog prosjeka. S obzirom na različite pojavne oblike nasilja, rezultati za OŠ iz Gospića znatno su viši u odnosu na hrvatski prosjek. To objašnjavamo veličinom škole (velika škola po broju učenika) te smještajem škole u području koje je jedno od najviše stradalo ratom. Takva područja u Hrvatskoj još uvijek traže potpunu revitalizaciju, a podrška i psihosocijalna pomoć stanovništvu ovih područja treba biti stalna i sustavna. Učenici OŠ iz Gospića manje se boje vršnjačkog nasilja u odnosu na hrvatski prosjek, a odrasle i svoje nastavnike vide spremnijima u sprječavanju ili zaustavljanju nasilja u odnosu na hrvatski prosjek.

**Ključne riječi:** nasilje među djecom, bullying, zavičajni, nacionalni i globalni kontekst, pojavni oblici nasilja, revitalizacija područja stradalih ratom, psihosocijalna pomoć.

### UVOD:

#### Definicija zlostavljanja

Zlostavljanje možemo definirati kao opetovano i sistematično uznemiravanje i napadanje drugih (Olweus, 1998.). Ono mogu počinili pojedinci ili grupe. Može poprimiti različite oblike i može uključivati različita ponašanja kao što su:

- fizičko nasilje i napadi
- verbalna izrugivanja, psovanje, nazivanje pogrdnim imenima i ponižavanja
- prijetnje i zastrašivanje
- iznuđivanje ili krađa novca i imovine
- isključivanje iz vršnjačke grupe

Zlostavljanje uvijek podrazumijeva *nesrazmjer moći*. Učenici koji su jači, agresivniji, smjeliji, sigurniji u sebe i bez razvijene empatije<sup>1</sup> zlostavljaju slabije, plašljivije, one koji ne znaju vratiti «milo za drago» ili se ne znaju ponašati na asertivan<sup>2</sup> način. Često stariji učenici zlostavljaju mlađe ili učenici viših razreda zlostavljaju nove učenike. Ponekad je zlostavljanje usmjereno prema kulturološki manjinskoj grupi. Istraživanja pokazuju da je mit to da su nasilnici nesigurni ispod svoje vanjšine (Sudermann, 1996.). Dapače, rezultati istraživanja pokazuju da je njihovo samopoštovanje prosječno ili iznadprosječno. Izgleda da oni češće dolaze iz obitelji u kojima se modeliraju agresivne strategije u rješavanju konflikata. Žrtve nasilja često su plašljive i u slučaju kada su dječaci češće su fizički slabiji i s manje socijalnih vještina<sup>3</sup> u odnosu na nasilnike. Žrtve obično imaju neasertivne odgovore na vršnjačku agresiju i slabije razvijene vještine stvaranja prijateljstava.

### **Prevalencija<sup>4</sup> zlostavljanja**

Vršnjačko nasilje<sup>5</sup> nije novi problem. Ono postoji otkako je «svijeta i vijeka». Zasigurno se svi sjećamo takvih epizoda iz svoga razreda ili škole u periodu djetinjstva i mladosti. Ono što je interesantno, a istraživanja potvrđuju, jest spoznaja da vršnjačkog zlostavljanja ima mnogo više od onoga kojeg su nastavnici i roditelji svjesni da postoji u njihovom okruženju. Na primjer, jedno istraživanje, koje je obuhvatilo 1041 učenika iz nekoliko škola u Torontu (Kanada), pokazalo je da je 12 do 15% djece izjavilo da je zlostavljano više od jednog ili dva puta u određenom vremenskom periodu (Pepler i dr., 1994.). Postotak učenika koji su rekli odraslima da su zlostavljani bio je upola manji, tj. kretao se između 7 i 9 %. I istraživanje UNICEF-a provedeno 2004/05. g. na učenicima 100-tinjak osnovnih škola u Republici Hrvatskoj potvrđuje rezultat da je postotak nasilja u školi kojeg vide i osjete učenici veći u odnosu na ono kojeg vide i osjete nastavnici (22 naspram 15%).

Većina zlostavljanih učenika, prema tome, ne prijavljuje zlostavljanje odraslima ili čekaju jako dugo prije nego to učine. Razlozi tome leže u osjećaju srama, strahu od odmazde zbog prijavljivanja ili strahu da odrasli neće zaštititi žrtvu na mjestima gdje se zlostavljanje uobičajeno događa: igralištima, hodnicima škole, na putu od kuće do škole i obratno. Također, istraživanja pokazuju da se postotak učenika koji prijavljuju zlostavljanje smanjuje s dobi, od 2. do 8. (ili 9.) razreda. Na primjer, jedno istraživanje na uzorku od 83 000 učenika pokazuje da između 16 i 17% učenika 2. razreda prijavljuje zlostavljanje, dok se taj broj smanjuje na 3% djevojčica i 6,5% dječaka koji u 9. razredu prijavljuju zlostavljanje (Olweus, 1993.). Veliki postotak zlostavljane djece u nižim razredima izjavljuje da su zlostavljana od strane starijih učenika, što nam potvrđuje definiciju bullyinga kao «nesrazmjera moći».

---

<sup>1</sup> *Empatija* znači uživanje u emocionalna stanja druge osobe i razumijevanje njezina položaja (npr. patnje, ugroženosti i sl.) na temelju percipirane ili zamišljene situacije u kojoj se ta osoba nalazi (Petz, 2005.).

<sup>2</sup> *Asertivno ponašanje ili asertivnost* (lat. assertus – potvrđen, dokazan) znači karakteristiku ponašanja koja se očituje u aktivnom branjenju svojih prava ili u odlučnoj borbi za postizanje cilja na agresivan način (Petz, 2005.).

<sup>3</sup> *Socijalne vještine* su pretpostavljene vještine, znanja i osobine potrebne za uspješnu *socijalnu interakciju*, djelotvorno postizanje emocionalnih, socijalnih i drugih ciljeva u odnosima s ljudima. Primjeri takvih socijalnih vještina su uspješno prosuđivanje drugih ljudi, preuzimanje uloge drugih, prepoznavanje njihovih emocija. *Soc. vještine* osnova su tzv. *socijalne kompetentnosti, interpersonalne kompetentnosti i komunikativne kompetentnosti*. Soc. vještine se daju učiti i uvježbavati postupcima koje nazivamo *treninzima socijalnih vještina* (Petz, 2005.).

<sup>4</sup> *Prevalencija* (lat. praevalere – biti jak) znači nadmoć, pretežitost, prevladavanje, prevagu, utjecaj, protezanje (Klaić, 1990.).

<sup>5</sup> Engleski termin za vršnjačko nasilje je *bullying* koji se udomačio i u našoj literaturi, kao i u svakodnevnoj uporabi. Sinonimi su i termini *mobbing* (Norveška, Danska), *mobbning* (Švedska, Finska), *nasilništvo* ili *viktimizacija, napadanje, problemi nasilnik/žrtva* i dr.

Dan Olweus, jedan od vodećih svjetskih istraživača s ovog područja, norveški psiholog s Bergenskog sveučilišta, bavi se ovom temom preko dvadeset godina. Svojim je istraživanjima pronašao da je 15%, odnosno 1 naspram 7 učenika, uključeno u probleme zlostavljanja. Od tog broja, 9 % je žrtava, a 7% onih koji zlostavljaju druge (Olweus, 1993.). Također je našao da je 3% od ukupnog broja zlostavljanih, zlostavljano jednom tjedno ili češće, što drugim riječima znači da ovaj postotak učenika u školu svakodnevno ide u strahu i s očekivanjima da će biti zlostavljano. Istraživanja rađena u drugim zemljama, npr. Velikoj Britaniji, USA-u, Japanu, Irskoj, Australiji, Nizozemskoj i dr. potvrđuju isti postotak (15%) ili pronalaze veći broj onih koji su uključeni u probleme zlostavljanja. Istraživanje rađeno u Hrvatskoj 2004/05. god., u sklopu UNICEF-ovog projekta «Stop nasilju među djecom» ili «Za sigurno i poticajno okruženje u školama», pokazuje da 28% djece u našim školama izjavljuje da su bili u situaciji zlostavljanja (kao žrtve ili zlostavljači).

### ***Razlike u zlostavljanju po spolu***

Zapažaju se razlike u oblicima i količini zlostavljanja između dječaka i djevojčica. Dječaci, bez obzira na uzrast, u puno većoj mjeri prijavljuju zlostavljanje. Oni su s većom vjerojatnošću i žrtve i zlostavljači. Ovakav je rezultat povezan s činjenicom da je agresivnost kao osobina socijalnog ponašanja prisutnija kod muškog spola. Djevojčice su rjeđe žrtve zlostavljanja od strane dječaka, ali kada su u ulozi zlostavljača taj nesrazmjer nije tako očit. Istraživanje Olweusa (1983.) pokazuje da su dječaci u većini počinitelji tzv. «*direktnog zlostavljanja*», tj. zlostavljanja koje uključuje izravne fizičke i verbalne napade. Djevojčice, s druge strane, u većini primjenjuju tzv. «*nediraktivna, profinjena*» zlostavljanja, odnosno sva raspoloživa društvena sredstva kojima mogu uznemiravati druge djevojčice. Tako djevojčice koriste manipuliranje prijateljskim odnosima («Nećemo se družiti s njom jer je ona drugačija»), društveno isključivanje («Ona ne pripada našem društvu.», «Ona ili on su «crna ovca» u našem razredu.» i sl.) i širenje zlobnih glasina, što često zna biti bolnije od direktnog fizičkog ili verbalnog napada.

### ***Čimbenici koji uzrokuju zlostavljanje***

Brojni su različiti čimbenici koji pridonose problemima zlostavljanja u školi. Možemo ih podijeliti na one koji se odnose na obitelj, koji se tiču pojedinca i koji se odnose na školu. *Obiteljske čimbenike* predstavljaju brojni oblici odgoja djeteta koji pretkazuju hoće li će dijete odrasti u agresivnog zlostavljača. To su: nedostatak pažnje i topline prema djetetu, modeliranje agresivnog ponašanja kod kuće, nedostatna supervizija djeteta (Loeber, 1986., Patterson, 1989., Olweus, 1993.). Modeliranje agresivnog ponašanja znači primjenu fizičke i verbalne agresije prema djetetu od strane roditelja ili primjenu fizičke i verbalne agresije jednog roditelja spram drugoga. *Čimbenici koji se tiču pojedinca* jesu temperament pojedinca i fizička snaga kao moguća karakteristika koja se udružuje sa zlostavljanjem. *Temperament* se odnosi na osnovne sklonosti djeteta u pogledu razvoja određenog oblika osobnosti i interpersonalnog ponašanja. Djeca koja su aktivna i impulzivna u smislu temperamenta sklonija su se razviti u zlostavljača. Ujedno, ovo je čimbenik koji je najbolje potkrijepljen u pogledu zlostavljanja. *Školski čimbenici* odnose se na društveni kontekst i superviziju učenika u školi kao glavne čimbenike učestalosti i ozbiljnosti problema zlostavljanja. Stoga se problemi zlostavljanja u školi mogu značajno smanjiti u pogledu njihove učestalosti i žestine odgovarajućom supervizijom (na hodnicima, WC-ima, razredima, igralištima i dr.), intervencijom (koja mora biti trenutna i bez razlike o kome se radi) i školskom atmosferom (koja bi trebala biti ugodna kako za nastavnike tako i za učenike, nastava usmjerena «na učenika», oživotvorena i razvojno prilagođena).

## **Posljedice zlostavljanja**

Vršnjačko zlostavljanje veliki je problem zbog *dugoročnih posljedica* koje ostavlja na žrtve i zlostavljače, kao i na one učenike koji pasivno promatraju zlostavljanje u svom okruženju. Žrtve zlostavljanja u pravilu su vrlo nesretna djeca, djeca koja pate od straha, anksioznosti<sup>6</sup>, niskog samopoštovanja kao posljedice njihovog zlostavljanja. Nastojeći izbjeći zlostavljanje oni često počnu izbjegavati školu i/ili društvene kontakte. Neke su žrtve zlostavljanja toliko uznemirene da počine ili pokušaju počiniti suicid (samoubojstvo). Čak kad zlostavljanje ne dovodi do ovih «krajnjih granica», žrtve tipično doživljavaju značajnu *psihološku povredu* koja ometa njihov društveni, akademski i emocionalni razvoj. Stoga, što se zlostavljanje prije zaustavi to je bolje za žrtvu u smislu dugoročnog ishoda. Nesmetano nastavljanje zlostavljanja nad žrtvom u konačnici dovodi do toga da one kasnije u životu, s većom vjerojatnošću, ostaju potišteni i imaju niže samopoštovanje (Olweus, 1979.). Nasilničko ponašanje ostavlja dugoročne posljedice i na nasilnika. Zlostavljači su skloni postati agresivne odrasle osobe koje imaju znatno veću mogućnost stjecanja višestrukih kaznenih osuda od prosjeka (Olweus, 1979.). Treća važna, no često neopažena, grupa djece koja su pogođena zlostavljanjem ona su djeca koja nisu ni žrtve, niti počinitelji zlostavljanja, već ona djeca koja gledaju zlostavljanje nad svojim vršnjacima. Ovu djecu popularno nazivamo «*pasivnim promatračima*». Isto tako, postoje djeca koja sama po sebi neće preuzeti inicijativu u pogledu zlostavljanja, ali će slijediti vodstvo zlostavljača pomažući mu prilikom uznemiravanja ili viktimiziranja određenog djeteta u razredu ili školi. Sva su djeca, uključujući i pasivne promatrače, izložena negativnom i štetnom djelovanju zlostavljanja. Zlostavljanje često uzrokuje anksioznost ili strah kod pasivnih promatrača. Okruženje u kojem se uči inficirano je zlostavljanjem, pogotovo kad nema djelotvornih intervencija u situacijama zlostavljanja. Djeca koja opažaju nasilničko ponašanje i uviđaju da ono ne dovodi do negativnih posljedica za zlostavljača vrlo će vjerojatno primjenjivati agresiju u budućnosti.

## **Strategije smanjivanja zlostavljanja**

Kako zaustaviti zlostavljanje? Postoji mnogo djelotvornih strategija kako za nastavnike, tako i za roditelje koji žele zaustaviti nasilje. Važna polazišna točka za sve trebala bi biti osviještenost da su mnogobrojne žrtve u velikoj mjeri nesklone tome da svoje probleme sa zlostavljanjem priopće odraslima. Kao što smo već naveli, razloga za to ima mnogo. Odrasli, prije nego što su spremni intervenirati, moraju preispitati neka od svojih vlastitih uvjerenja s obzirom na interpersonalno ponašanje. Naime, mnogi odrasli djeci ne vjeruju kada im se povjere te ih upućuju da sami razriješe svoje probleme. Neke od važnijih strategija, kojima možemo zaustaviti zlostavljanje, prema Olweusu (1993.), jesu:

- osiguravanje prikladne supervizije djece (naročito na mjestima gdje se zlostavljanje češće odvija, a to su: hodnici, igrališta, WC-i, put od kuće do škole i obratno),
- osiguravanje djelotvornih posljedica za zlostavljače (odmah, bez odgađanja zaustaviti nasilje,
- provođenje restitucije<sup>7</sup> ili nadoknade štete, a ako ona ne daje povoljno rješenje, onda se primjenjuje neka od sankcija ili pedagoških mjera iz Pravilnika o kućnom redu škole,

<sup>6</sup> Anksioznost predstavlja kompleksno, neugodno čuvstvo tjeskobe, bojazni, napetosti i nesigurnosti, praćeno aktivacijom autonomnog živčanog sustava (Petz, 2005.).

<sup>7</sup> Restitucija (obnavljanje) je pristup ili postupak koji nastavniku omogućuje da učenika preusmjeri. Nastavnik svojim djelovanjem na učenika u pristupu r. ne umanjuje njegovu osobnost, odnosno ne žrtvuje poštovanje pojedinca. Kad učenici, s druge strane, shvate da je cilj discipline njihovo jačanje i podučavanje neće se više plašiti sučeljavanja s vlastitim pogreškama. Na problem će početi gledati kao na priliku da nauče biti bolji. R. je takav pristup koji učeniku pomaže u unutarnjoj procjeni onoga što može učiniti kako bi svoje pogreške ispravio. Ovaj je pristup u skladu s poimanjem čovjeka kao samoregulacijskog sustava. Cilj interveniranja bi, stoga,

- udruživanje nastavnika i roditelja (roditeljima i žrtve i nasilnika trebalo bi biti stalo da se nasilje što prije zaustavi, da su posljedice što blaže, a najbolji rezultati se, svakako, postižu ukoliko roditelji i nastavnici problemu pristupaju zajednički, u partnerskom odnosu u interesu djece),
- osiguravanje mogućnosti razvijanja dobrih interpersonalnih vještina za svu djecu<sup>8</sup>,
- stvaranje društvenog konteksta koji je suportivan i uključujući (stvaranje *pozitivne klime*<sup>9</sup> u razredima te prijateljske i suradničke atmosfere u cijeloj školi) i konteksta u kojem se agresivno, nasilničko ponašanje ne tolerira od strane većine (jedno od pravila ponašanja u razredima i u školi općenito bi trebalo biti: «Ne toleriramo nasilje u našem razredu/školi» ili «Ne želimo nasilje u našem razredu/školi»).

### ***Pomoć roditelja svome djetetu - žrtvi zlostavljanja i zlostavljaču***

Roditelji zlostavljanog djeteta, koji su primijetili zlostavljanje nad svojim djetetom, trebaju mu postaviti *izravno* pitanje o zlostavljanju, te potražiti *znakove zlostavljanja* (npr. strah od odlaska u školu, nedostatak prijatelja, nestala imovina ili poderana odjeća, te pojačana plašljivost i anksioznost djeteta). Potom, trebali bi što prije uspostaviti suradnju sa školom kako bi se uvjerali da je njihovo dijete sigurno, da su prema zlostavljaču primijenjene djelotvorne posljedice, da je uspostavljena supervizija u školi. Mogu se zalagati za uključivanje roditelja zlostavljača. Ukoliko se zlostavljanje događa na putu u ili iz škole, trebali bi se pobrinuti da dijete u školu dolazi i odlazi sa starijom, suportivnom djecom ili da ga roditelj vodi u školu i iz nje sve dok se ne provedu mjere intervencije. Ukoliko se radi o djetetu koje je plašljivo, bez prijatelja, roditelji bi mogli pokušati srediti da se ono uključi u djelovanje pozitivnih društvenih grupa (u različite izvannastavne ili izvanškolske slobodne aktivnosti) koje zadovoljavaju njegove interese. U takvim će grupama dijete s vremenom steći povjerenje u drugu djecu i razviti određene vještine koje će mu biti korisne.

Roditelji djeteta koje zlostavlja bi trebali ozbiljno shvatiti ovaj problem. Bilo bi dobro da osvijestite činjenicu da djeca i mladi koji zlostavljaju druge često upadaju u ozbiljne neprilike kasnije u životu, a češće su i u populaciji onih koji, kao odrasli, imaju prekršajne i kaznene osude. Takva djeca i mladi mogu kontinuirano imati poteškoća u svojim odnosima s

---

trebao biti pomoć učeniku u razvoju *samodiscipline*. R. predstavlja ključ za konstruktivan, human pristup odgoju djece. Ovaj pristup polazi od toga da dijete može naučiti popravljati svoje pogreške, a da mu odrasli pomažu u ispravljanju pogrešaka. Težište se nikako ne smije stavljati na krivnju ili pogrešku, već nas samo zanima kako stvar popraviti (Gossen, 1994.).

<sup>8</sup> Djecu se može naučiti socijalne vještine, vještine nenasilnog rješavanja konflikata, vještine komunikacije i empatičnost kroz preventivne programe na satima razrednih odjeljenja, slobodnim aktivnostima kao i kroz redovne nastavne sadržaje. Takvi programi najčešće se realiziraju u obliku radionica u kojima učenici, kao sudionici, iskustvenim učenjem usvajaju znanja, vještine i navike potrebne za svakodnevno adekvatno funkcioniranje. *Iskustveno učenje* o sebi, drugima i svijetu osnova je rada u radionicama. Naglasak ovog oblika učenja je na *procesu*, a ne na ishodu ili rezultatu procesa. Tijekom procesa podjednako se nastoji apelirati na osjetilne, emocionalne i moralne, a ne samo na intelektualne funkcije djeteta. Ono u čemu je pravi edukacijski doprinos takvog načina rada je *cjelovit osobni rast i razvoj*. Uloga učitelja ili učiteljice kao odraslog voditelja radionice je poticanje i olakšavanje *razmjene iskustava* djece (Uzelac i sur., 1994.).

<sup>9</sup> *Razredna klima* definira se s većim brojem pojmova. Ona podrazumijeva rezultat česte nastavnikove upotrebe određenih postupaka u nastavnoj tehnologiji, komuniciranju s učenicima, primjeni nagrađivanja i kažnjavanja, itd. Od mnoštva pojmova koji definiraju r. k. oni koji, čini se, najviše utječu na rezultate učenja su: socijalna atmosfera koju stvara nastavnik kao rukovodilac, interakcija što je stvara nastavnik određivanjem oblika komunikacije i stupnja sudjelovanja svih članova u razredu, atmosfera natjecanja ili suradnje i emocionalna atmosfera. Često ti aspekti ili dimenzije r. k. nisu međusobno nezavisni. Na primjer, češće u demokratskoj atmosferi ima više obostranih interakcija i inicijative učenika, za veću emocionalnu toplinu i podršku. U autokratskoj su atmosferi češće jednosmjerne interakcije od nastavnika prema učeniku i slabija je emocionalna podrška. Moguće su, međutim, i drugačije kombinacije dimenzija. Važna dimenzija razredne klime su i međusobni odnosi samih učenika (Andrilović i Čudina, 1988.).

drugima. Kako bi kao roditelji pomogli svome djetetu koji zlostavlja, oni trebaju činiti sljedeće: razgovarati sa svojim djetetom, njegovim razrednikom i ravnateljem škole (roditelji bi trebali imati na umu da će im dijete pokušati zaniijekati ili potcijeniti svoje loše ponašanje, pri čemu djetetu treba staviti jasno do znanja da mu neće tolerirati takvu vrstu ponašanja te s djetetom raspraviti negativni učinak koji trpi zlostavljana žrtva), ne prihvaćati objašnjenja kako je «sve to bilo u šali», pobrinuti se za djelotvorne, nenasilne posljedice, koje su proporcionalne ozbiljnosti djela njihovog djeteta, njegovoj ili njezinoj dobi i stupnju razvoja. Dijete ne bi trebalo fizički kažnjavati jer to nosi poruku «'ko jači, taj tlači». Svakako treba pojačati superviziju toga s kim se dijete druži, kojim se aktivnostima bavi i na kojim mjestima. Roditelji bi trebali više vremena provoditi sa svojim djetetom te odrediti prikladna pravila koja se tiču djetetovih aktivnosti i izlazaka. Ovi bi roditelji trebali pojačati suradnju sa školom, u smislu češće komunikacije s nastavnicima i ravnateljem škole, ponajviše s ciljem pronalaženja načina na koji bi djetetu trebalo pristupiti u pogledu mijenjanja njegovog ponašanja. Djetetu treba sustavno davati pohvale za sve napore koje ulaže u modificiranje svoga ponašanja. Ukoliko dijete gleda televizijski program koji sadrži nasilje i/ili igra nasilne video igrice to bi mu trebalo reducirati. Umjesto toga treba poraditi na stvaranju pozitivnog obiteljskog ozračja u kojem će se članovi obitelji zabavljati sa sadržajima koji ne sadrže nasilje. Roditelji koji su i sami nasilni između sebe i u odnosu na dijete, takvo bi ponašanje trebali mijenjati jer agresivno ponašanje oblikuje agresivno dijete i uči ga takvom ponašanju prema drugima u svojoj okolini. Ukoliko je roditeljima potrebna podrška i savjet svakako bi se trebali posavjetovati s nekim od stručnjaka, ponajprije sa školskim psihologom.

### ***Proučavanje zlostavljanja u svijetu i kod nas***

Iako je nasilništvo među djecom nesumljivo vrlo stara pojava, ona se počela sustavno proučavati tek ranih 70-tih godina. Najprije se proučavala samo u Skandinaviji, da bi krajem 80-tih i ranih 90-tih godina, nasilništvo među školskom djecom pobudilo pažnju javnosti i potaknulo istraživanja i u niz drugih zemalja poput Japana, Engleske, Nizozemske, Kanade, SAD i Australije (Olweus, 1998.). U Hrvatskoj se o ovoj temi počelo raspravljati nakon istraživanja provedenog u okviru diplomske radnje iz područja psihologije Katarine Elez (2003). Istraživanje Elez (2003.), u zagrebačkim školama, potvrdilo je da je 20% djece zlostavljano 2-3 puta mjesečno ili češće. Komparirajući ovaj rezultat s dotada poznatim rezultatima o bullyingu u Hrvatskoj, s velikom vjerojatnošću, može se zaključiti da je oko 100 000 djece u Hrvatskoj izloženo maltretiranju od strane drugih učenika u školi. Ujedno, ovaj je rezultat u skladu s rezultatima u drugim zemljama, koji zajedno pokazuju da se postotak djece koja kontinuirano trpe nasilje kreće od 15 do 20%. Posljedice takvog maltretiranja, prisjetimo se, osjećaj je nesigurnosti, smanjeno samopoštovanje, strah i izbjegavanje odlaska u školu, psihosomatski simptomi te povećana sklonost depresijama u odrasloj dobi (Olweus, 1993.b). U nekim zemljama prati se i dokumentira broj suicida djece do kojih je došlo kao posljedica bullying-a (npr. u Norveškoj u ranim 80-tim; Olweus, 1993.a). Broj nasilnika, prema istraživanjima u drugim zemljama i u zagrebačkim školama, čini se da je u populaciji prilično stabilan. Oko 17% djece u istraživanjima izjavljuje da su namjerno i višekratno bili agresivni prema drugom djetetu. Longitudinalna studija Olweusa (1979.) provedena samo na dječacima<sup>10</sup> koji su u školi zlostavljali drugu djecu dokazuje da postoji pet puta veća vjerojatnost da će nasilnici iz škole završiti u kriminalnim statistikama prije tridesete godine.

---

<sup>10</sup> Nasilništvo među djevojčicama tek je nedavno prepoznato i opisano (Olweus, 1993.b).

## METODOLOGIJA

### PROBLEM:

1. Ispitati postoje li razlike u rezultatima koji se odnose na zlostavljanje među djecom između OŠ «Dr. Jure Turić» iz Gospića (zavičajni kontekst) i rezultata koji vrijede za Hrvatsku (nacionalni kontekst), odnosno neke zemlje svijeta (globalni kontekst).

**Hipoteza:** Poučeni podacima iz literature da ne postoje velike razlike u rezultatima vršnjačkog nasilja, najčešćim oblicima zlostavljanja i sl. između različitih zemalja, različitih veličina mjesta u kojima se škole nalaze, kao ni između različitih škola po broju učenika, ne očekujemo bitne razlike u rezultatima između OŠ «Dr. Jure Turić» iz Gospića i hrvatskog prosjeka, kao niti u odnosu na rezultate drugih zemalja.

### INSTRUMENTI:

U istraživanju je korišten standardizirani Olweusov upitnik za učenike (1996.). Upitnik sadržava 39 pitanja koja se odnose na:

- nasilništvo među učenicima i
- nasilništvo nad drugim učenicima.

### SUDIONICI:

Postupak je proveden na učenicima od 2. do 8. razreda i to u svakom razredu (npr. 2a, 2b, 2c... itd.). Ukupno ispitani uzorak učenika (muških i ženskih) po hrvatskim školama bio je 15 466, a ispitani uzorak učenika iz OŠ «Dr. J. Turić» u Gospiću bio je 423 učenika.

### POSTUPAK:

Postupak provođenja ispitivanja na učenicima bio je identičan za sve škole. Svi su učenici popunjavali upitnik na jednom od redovnih školskih sati (najčešće na satu razrednog odjeljenja). Postupak primjene upitnika proveo je nastavnik koji nije učitelj niti razrednik tom razredu. Prije nego što su učenici krenuli na popunjavanje upitnika, nastavnik im je pročitao uputu o radu. Nakon toga su učenici viših razreda (od 5. do 8. razreda) samostalno popunjavali upitnik, a učenicima nižih razreda nastavnik je čitao sva pitanja, a zatim su oni sami odgovarali na njih. Stručni suradnici škola napravili su obradu podataka uz pomoć mentora UNICEF-a. Ovo sveobuhvatno istraživanje napravljeno je u sklopu UNICEF-ovog projekta «Stop nasilju među djecom». Potom su stručni suradnici škola, uz pomoć mentora UNICEF-a, napravili prezentaciju rezultata upitnika za Nastavničkom vijeću škole. Upoznavanje nastavnika s rezultatima zlostavljanja u njihovoj školi predstavljalo je ulaznu točku projekta u smislu osvješćivanja nastavnika o tome koliko ima zlostavljanja u školi, gdje se nasilje najviše pojavljuje, kakav se oblik nasilja pretežno javlja po spolu, kojim strategijama ga učenici smanjuju ili žele smanjiti i sl. Rezultati upitnika provedeni na stotinjak hrvatskih škola objedinjeni su u uredu UNICEF-a. Podatci vršnjačkog nasilja za strane zemlje poznati su nam iz literature i izvješća projekata smanjivanja bullyinga u tim zemljama.

### REZULTATI I RASPRAVA:

Za potrebe ovog rada izdvojili smo nama interesantne podatke vezane za zlostavljačko ponašanje među djecom, kao dio šireg istraživanja UNICEF-a. Podatke koje smo dobili u OŠ «Dr. J. Turić» u Gospiću komparirali smo s istim podacima koji prosječno vrijede za cijelu Hrvatsku. Napravili smo usporedbu podataka za RH i onih koji vrijede za neke od drugih zemalja. Usporedili smo rezultate vršnjačkog nasilja među školama različitih mjesta po veličini u RH. U okviru problema našeg istraživanja nastojali smo različitim usporedbama

komparirati zavičajni kontekst: grad Gospić, nacionalni kontekst: Republiku Hrvatsku i globalni kontekst: neke od zemalja svijeta glede nasilja među vršnjacima.

Tablica 1. Usporedba rezultata za žrtve i zlostavljače prema kriteriju nasilje izvršeno 2-3 puta mjesečno i češće između različitih zemalja i OŠ «Dr. J. Turić» iz Gospića.

| <b>Prema kriteriju nasilje izvršeno 2-3 puta mjesečno i češće.</b> |               |                     |
|--------------------------------------------------------------------|---------------|---------------------|
|                                                                    | <b>žrtava</b> | <b>zlostavljača</b> |
| <b>Norveška</b>                                                    | 10 %          | 7%                  |
| <b>Italija</b>                                                     | 28%           | 15%                 |
| <b>Engleska</b>                                                    | 10%           | 5%                  |
| <b>Hrvatska</b>                                                    | 11%           | 12%                 |
| <b>OŠ «Dr. J. Turić» Gospić</b>                                    | 13%           | 10%                 |

U tablici 1. vidimo da se postotci žrtava bitno ne razlikuju po zemljama kao ni između osnovne škole u gradu Gospiću i prosječnog rezultata koji vrijedi za Hrvatsku. Italija pokazuje veći postotak žrtava bullyinga od drugih kompariranih zemalja. Italija ima i najveći postotak zlostavljača u navedenoj komparaciji, što ukupno pokazuje da Italija ima veći postotak vršnjačkog zlostavljanja u odnosu na druge europske zemlje. Jedan od faktora većeg rezultata za Italiju zasigurno je temperament ovog mediteranskog naroda. U uvodu smo rekli da je temperament jedan od genetskih faktora koji, kada je buran i impulzivan, češće dovodi do nasilnog ponašanja. Vjerojatno, temperament nije jedini faktor povećanog postotka nasilja među vršnjacima te zemlje. Možda bi uzroke većeg nasilja mogli potražiti u životnim stilovima većine stanovništva te zemlje, stupnju tolerancije različitih oblika nasilja i društvenom (ne)sankcioniranju nasilja, vrijednosnom sustavu koji vlada u državi općenito, političkom uređenju i ponašanju javnih osoba i dr. Engleska i Norveška imaju nešto manji postotak zlostavljača u odnosu na Italiju i Hrvatsku (vidimo da je Hrvatska odmah iza Italije po broju zlostavljača), dok se učenici OŠ «Dr. J. Turić» iz Gospića bitno ne razlikuju u odnosu na prosjek Republike Hrvatske. Razloge zašto je Hrvatska na 2. mjestu, odmah iza Italije, po broju zlostavljača u vršnjačkom nasilju, mogli bismo jednim dijelom objasniti istim razlozima koji vrijede za Italiju, a drugim dijelom ratom i poraćem hrvatskog društva koje općenito povećava agresivno i zlostavljačko ponašanje, pa onda i među djecom.

Tablica 2. Usporedba rezultata zlostavljanja nad učenicima, nasilja među učenicima i sudjelovanja u nasilništvu po hrvatskim regijama.

| Koliko je puta nad učenikom izvršeno nasilje u školi u posljednjih nekoliko mjeseci.                     |                    |                                 |                               |                                  |                               |                                 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------|---------------------------------|-------------------------------|----------------------------------|-------------------------------|---------------------------------|
|                                                                                                          | UKUPNO<br>64 škole | Zagreb i<br>okolica<br>18 škola | Južna<br>Hrvatska<br>15 škola | Sjeverna<br>Hrvatska<br>12 škola | Istra i<br>Kvarner<br>6 škola | Istočna<br>Hrvatska<br>13 škola |
| <b>Zlostavljanje:</b><br>- 2-3 puta mjesečno<br>- jednom tjedno<br>- nekoliko puta tje-<br>dno           | 11%                | 11%                             | 9%                            | 13%                              | 9%                            | 12%                             |
| <b>Nasilje:</b><br>- dogodilo se 1-2x<br>- 2-3x mjesečno<br>- jednom tjedno<br>- nekoliko puta<br>tjedno | 29%                | 71%                             | Nije se dogodilo              |                                  |                               |                                 |
| Koliko puta su učenici sudjelovali u nasilništvu u posljednjih nekoliko mjeseci.                         |                    |                                 |                               |                                  |                               |                                 |
| - često<br>- gotovo uvijek                                                                               | 3%                 | 3%                              | 4%                            | 3%                               | 4%                            | 3%                              |
| - ponekad<br>- često<br>- gotovo uvijek                                                                  | 12%                | 11%                             | 11%                           | 12%                              | 11%                           | 12%                             |

Iz tablice 2. vidimo da je ukupno 29% učenika «osjetilo» nasilje od strane vršnjaka u hrvatskim školama. 11% učenika zlostavljano je od strane drugih učenika, a 15% učenika sudjelovalo je u nasilništvu. Ako se prisjetimo tablice 1., istraživanje u OŠ «Dr. J. Turić» je pokazalo da ima 13% zlostavljanja nad učenicima (žrtava), a 10% učenika je sudjelovalo u nasilništvu (kao zlostavljači). Usporedimo li podatke OŠ «Dr. J. Turić» s navedenima po regijama, možemo zaključiti da se škola u Gospiću, po nasilju među učenicima, uklapa u prosjek hrvatskih škola. Isto tako, vidimo da su ovi rezultati vršnjačkog nasilja u različitim hrvatskim regijama u skladu s rezultatima koji su poznati za druge zemlje. Prema najučestalijem kriteriju doživljavanja vršnjačkog nasilja vidimo da Zagreb i okolica daleko prednjače.

Tablica 3. Usporedba rezultata nasilja među vršnjacima u osnovnim školama RH prema veličini mjesta.

|                                                                                   |                                  | VEĆI GRAD |     | MANJI GRAD |     | MJESTO |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------|-----------|-----|------------|-----|--------|-----|
| PITANJE                                                                           |                                  | 22        |     | 4          |     | 30     |     |
| N                                                                                 |                                  | 6454      | %   | 851        | %   | 8161   | %   |
| Koliko je puta nad tobom izvršeno nasilje u školi u posljednjih nekoliko mjeseci? | Nada mnomo nije izvršeno nasilje | 4470      | 70% | 475        | 57% | 5378   | 66% |
|                                                                                   | Jednom ili dvaput                | 1333      | 21% | 224        | 27% | 1897   | 23% |
|                                                                                   | 2-3 puta mjesečno                | 259       | 4%  | 60         | 7%  | 358    | 4%  |
|                                                                                   | Jednom tjedno                    | 124       | 2%  | 31         | 4%  | 202    | 4%  |
|                                                                                   | Nekoliko puta tjedno             | 220       | 3%  | 49         | 6%  | 309    | 4%  |

Usporedba nasilja među vršnjacima u osnovnim školama RH prema veličini mjesta pokazuje da je nešto više nasilja u školama u manjim gradovima, kakav je i grad Gospić kojeg smo uzeli za usporedbu, u odnosu na veće gradove i mjesta i to prema svim kriterijima učestalosti pojavljivanja vršnjačkog nasilja (jednom ili dvaput, 2-3 puta mjesečno, jednom tjedno i nekoliko puta tjedno). Ovakvi rezultati koji vrijede za manje gradove RH, u odnosu na rezultate većih gradova i mjesta jesu nešto viši, ali ne znatno.

Tablica 4. Usporedba mjesta događanja nasilja prosječno za hrvatske škole i OŠ «Dr. J. Turić» iz Gospića poredanih prema frekvenciji pojavnosti (od najviše do najniže frekvencije).

| Gdje se događa nasilje u našoj školi - rezultati<br>poredani prema frekvenciji pojavnosti. |                                     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------|
| Hrvatska                                                                                   | OŠ «Dr. J. Turić» Gospić            |
| školski hodnici, stubišta                                                                  | školski hodnici                     |
| učionica, nema učitelja                                                                    | na putu do škole                    |
| na putu do škole                                                                           | negdje drugdje unutar zgrade        |
| igralište                                                                                  | na igralištu                        |
| negdje drugdje u školi (WC, učionica, blagavaonica)                                        | u učionici kad je nastavnik odsutan |
| autobusna stanica                                                                          | u učionici za vrijeme nastave       |
|                                                                                            | u blagavaonici                      |
|                                                                                            | na kolodvoru                        |
|                                                                                            | u školskom autobusu                 |

Na temelju rezultata iz tablice 4. zaključujemo da se, prema mjestu događanja, vršnjačko nasilje ne razlikuje bitno u OŠ „Dr. J. Turić“ iz Gospića i hrvatskim školama općenito. U OŠ „Dr. J. Turić“ nasilje se frekventno pojavljuje i u razredu za vrijeme nastave kao i u školskim autobusima, što je manje prisutno u hrvatskim školama općenito. Autobusne stanice mjesto su intenzivnog nasilja prosječno gledano u hrvatskim školama, što se nije pokazalo visoko frekventno za OŠ iz Gospića.

Tablica 5. Usporedba rezultata koji se odnose na načine na koje je nasilje počinjeno između hrvatskih osnovnih škola prosječno i OŠ “Dr. J. Turić” iz Gospića.

| Načini na koje je počinjeno nasilje.                       |     |                                                                      |     |
|------------------------------------------------------------|-----|----------------------------------------------------------------------|-----|
| Hrvatska                                                   |     | OŠ “Dr. J. Turić” Gospić                                             |     |
| pogrdna imena, ismijavanje, bolno zadirkivanje             | 15% | nazivanje pogrđnim imenima, ismijavanje, zadirkivanje na bolan način | 28% |
| nazivanje pogrđnim imenima, porijeklo                      | 8%  | laganje, širenje glasina, odvrćanje ostalih učenika                  | 28% |
| laganje, širenje glasina, odvrćanje ostalih od učenika     | 7%  | nazivanje pogrđnim imenima – porijeklo                               | 26% |
| pogrdna imena, komentari, geste sa seksualnim značenjem    | 6%  | namjerno zanemarivanje i isključivanje iz kruga prijatelja           | 24% |
| namjerno zanemarivanje i isključivanje iz kruga prijatelja | 6%  | udaranje, guranje, gađanje, zaključivanje                            | 13% |
| udaranje, guranje, gađanje, zaključavanje                  | 4%  | pogrdna imena, komentari, geste sa seksualnim značenjem              | 11% |

|                                               |    |                                               |     |
|-----------------------------------------------|----|-----------------------------------------------|-----|
| prijetnje i prisiljavanja na neželjene radnje | 3% | prijetnje i prisiljavanja na neželjene radnje | 10% |
| uzimanje novaca i uništavanje uzetih stvari   | 2% | uzimanje novaca i uništavanje uzetih stvari   | 10% |

Iz tablice 5. vidimo da je u OŠ “Dr. J. Turić” iz Gospića veći postotak svih nabrojanih pojava oblika nasilja među vršnjacima u odnosu na prosjek za hrvatske osnovne škole. OŠ “Dr. J. Turić” je velika škola po broju učenika (oko 1000 učenika), te se nalazi na području koje je jako stradalo ratom (grad Gospić drugi je grad po uništenju u RH, odmah iza Vukovara). Sam grad iako je uvelike obnovljen, još čeka potpuno obnovo, a ratne traume prisutne kod stanovništva ovog grada očituju se kod djece. Rezultat koji smo dobili ovim istraživanjem, a koji se uklapa u ono što se uobičajeno dobiva u istraživanjima ratom zahvaćenih područja<sup>11</sup>, govori o nužnosti dugotrajnijeg revitaliziranja područja koja su najviše stradala ratom. Osim materijalne obnove i uspostave gospodarskih osnova, revitalizacija je paralelno potrebna i u psihosocijalnom smislu među samim ljudima. Ljudima ratom najzahvaćenijih područja potrebna je sustavna podrška i pomoć u cilju poboljšanja kvalitete njihova života u materijalnom smislu (ulaganjima u infrastrukturu, porezne olakšice, subvencije, i sl.) i duhovnom smislu (veći broj stručnjaka humanističkih i društvenih usmjerenja koji će kroz različite ustanove i projekte ljudima savjetodavno, suportivo (a često i terapijski) pomoći u situacijama koje su vezane za njihov bračni i obiteljski život, odgoj djece, suživot, uspostavu i održanje pozitivnog vrijednosnog sustava i dr., više razgovora i rasprava o psihosocijalnim temama u medijima, veći broj akcija i programa kulturnog, športskog, humanitarnog karaktera i dr.). Poznato je da usljed ratnih i poratnih posljedica ljudima često svakodnevne situacije bivaju konfliktne ili nejasne u smislu kako ih riješiti, kako im pristupiti, kako bi bilo najbolje i sl. Stručnjaci psihosocijalnog usmjerenja su ti koji, edukativnim i preventivnim programima koje provode u lokalnim sredinama, mogu utjecati na poboljšanje kvalitete života pojedinaca i obitelji, preveniranje i smanjivanje društveno neprihvatljivih oblika ponašanja, kriminala, obiteljskih problema i dr. Ovakve aktivnosti preventivnog i edukativnog karaktera u konačnici dovode do manjeg broja interventnih akcija koje državu koštaju puno više od ovih ulaganja u preventivne programe. Stručnjaci ovih profila djeluju na svijest pojedinaca, na stavove koji se formiraju, na ponašanja, utječu na pronalaženje osobnih izvora zadovoljstva kod pojedinaca i grupa, njihovo samoostvarenje kroz procese dolaženja do rezultata u osobnim, obiteljskim, poslovnim i drugim ulogama, prije nego u samim rezultatima. Osim toga, vrlo je bitno usmjeravanje stanovništva i na samoaktiviranje, u cilju poboljšanja kvalitete života u lokalnoj zajednici. Ravnatelj i nastavnici OŠ u Gospiću, izloženi pojačanom nasilju svojih učenika, prepoznali su mogućnost

<sup>11</sup> Keresteš (2002.) u svojoj knizi “Dječje agresivno i prosocijalno ponašanje u kontekstu rata” navodi da su Freud i Burlingham 1942. i 1943. g. (prema Punamaki, 1987.) bili među prvim autorima koji su upozoravali na porast agresivnosti kod djece izložene ratnim događanjima. Ovi su autori držali da prava i najveća opasnost za djecu u ratu ne leži u razvoju duševnih bolesti, već ponajprije u razvoju agresivnosti, pri čemu su najviše isticali nemogućnost adekvatnog razvoja mehanizama inhibicije agresije. Punamaki (1987., prema Keresteš 2002.) navodi da se čini da je osobna uključenost u rat ključni činitelj koji utječe na povećanje dječje agresivnosti. Liddel i sur. (1994., prema Keresteš, 2002.) u svom istraživanju dobili su rezultate koji jasno ukazuju na značajno veću agresivnost djece iz područja s više nasilja. Agresivno ponašanje u uvjetima visokog nasilja, prema ovim autorima, prije možemo smatrati adaptivnim nego patološkim. Priroda agresivnog ponašanja i kontekst u kojem do njega dolazi, prema ovim autorima, identičan je za svu djecu koja su izložena nasilju, bez obzira na intenzitet nasilja: do agresivnog ponašanja najčešće dolazi u interakciji s vršnjacima, vrlo rijetko u interakciji sa starijom djecom, a praktički nikada u interakciji s odraslim osobama. Autorica ove knjige, kao zaključak poglavlja o povezanosti ratnog stresa i dječjeg agresivnog ponašanja, iznosi da buduća istraživanja koja ispituju ovu povezanost trebaju ispitati i moguće posredujuće varijable između te dvije varijable. Među mogućim posredujućim procesima istaknuto mjesto pripada različitim obiteljskim činiteljima, kao što su roditeljsko ponašanje prema djetetu, obiteljska kohezivnost i socijalna podrška unutar obitelji (Keresteš, 2002.).

vlastitog aktiviranja i angažmana u lokalnoj sredini u kojoj žive i rade. Cilj im je bio nasilje među učenicima bar djelomično smanjiti. Uključivanjem u projekt UNICEF-a ovi nastavnici, kao i nastavnici niza drugih škola u RH, nastojali su preventivnim programom utjecati na razvijanje empatičnosti kod svojih učenika, učenje socijalnih vještina, prepoznavanje nasilja i njegovo suprostavljanje, bolju klimu u razredima, školi, a time i lokalnoj zajednici i dr. Realizacijom programa svi djelatnici škole nastoje utjecati na smanjivanje vršnjačkog nasilja, kao primarnog cilja i na poboljšanje kvalitete života unutar škole, kao šireg, sekundarnog cilja. Poboljšanjem klime unutar škole, kvalitete života i rada svih djelatnika i učenika škole ujedno se poboljšava i kvaliteta života šire društvene zajednice, čiji je škola uvijek neposredni reprezentant. Osim preventivnog programa, koji će proći svi učenici škola u kojima se projekt realizira, utvrđene su i interventne mjere za one učenike koji će se nasiljem i dalje služiti u svakodnevnoj komunikaciji s vršnjacima i odraslima, te svoje potrebe zadovoljavati na društveno neprihvatljiv način. Drugim riječima, projektom se nastoji djecu i njihove roditelje educirati, interaktivnim učenjem kroz radionice naučiti kako reagirati u pojedinim situacijama i dr. Npr. može ih se naučiti ponašati se asertivno, za razliku od agresivnog i pasivnog načina ponašanja, prezentirati im oblike ponašanja koji dovode do najboljih ishoda za pojedinca (npr. biti empatičan, društven, imati demokratski stil roditeljstva<sup>12</sup>).

Tablica 6. Usporedba rezultata bojaznosti djece da će vršnjaci iz škole prema njima biti nasilni između hrvatskih osnovnih škola prosječno i OŠ «Dr. J. Turić» iz Gospića.

| <b>Koliko često se djeca boje da će vršnjaci u školi prema njima biti nasilni.</b> |          |                                 |          |
|------------------------------------------------------------------------------------|----------|---------------------------------|----------|
| <b>Hrvatska</b>                                                                    | <b>%</b> | <b>OŠ «Dr. J. Turić» Gospić</b> | <b>%</b> |
| nikada                                                                             | 47%      | nikada                          | 62%      |
| rijetko, ponekad                                                                   | 43%      | rijetko, ponekad                | 32%      |
| više puta, često, vrlo često                                                       | 10%      | više puta, često, vrlo često    | 10%      |

Učenici OŠ «Dr. J. Turić» iz Gospića u većem se postotku nikada ne boje viktimiziranja od strane svojih vršnjaka u odnosu na hrvatski prosjek. Manji postotak učenika iz Gospića se rijetko ili ponekad boji nasilja svojih vršnjaka u odnosu na hrvatski prosjek. Isti postotak čestog i vrlo čestog pribojavanja od vršnjačkog nasilja nalazimo u OŠ iz Gospića i prosječno

<sup>12</sup> *Demokratski, autoritativni ili skrbno-zahтејvni stil roditeljstva* obilježava roditelje koji imaju podržavajući stil spram svoje djece, koji glasno iskazuju svoje standarde i kriterije, cijene samokontrolu te djeci pružaju objašnjenja za postojeća pravila. Ovi roditelji vjeruju da i djeca i roditelji imaju prava, ali da roditelj ima posljednju riječ u donošenju odluka. Autoritativni roditelji su brižljivi/suosjećajni i zahтејvni. Ovakav stil, prema rezultatima istraživanja, ima najviše izgleda proizvesti zrelo dijete i adolescenta. Roditeljska brižljivost/suosjećajnost izgleda da kod djeteta razvija socijalne vještine i snažnu sliku o sebi. Ona poručuje djetetu da nam je važno kako se osjeća i što misli. Zahтејvnost pomaže djeci razviti samokontrolu i suradljivost prema drugima. Rezultati istraživanja pokazuju i to da su djeca roditelja koji su bili zahтејvni imali manje problema u ponašanju i nisu bili skloni uzimanju droga. Kad su roditelji koristili objašnjenja kako bi utjecali na ponašanje djece i kad su nadgledali njihov životni stil, zdravlje, prijateljstva i školski život djeca su odrasla u kompetentnije mlade ljude i imali više samopoštovanja nego ona djeca čiji su roditelji koristili autoritarni stil kontrole ponašanja. Razgovor, objašnjavanje i obrazlaganje pravila je, očito, vrlo važno u odgajanju (Dacey i Keeny, 1994.).

u hrvatskim osnovnim školama. Znači, u OŠ «Dr. J. Turić», iako je veći postotak svih oblika nasilja u odnosu na hrvatski prosjek, učenici se manje pribojavaju da će biti žrtve vršnjačkog nasilja. Mogli bismo iz toga zaključiti da, iako je pojava oblika vršnjačkog nasilja u ovoj školi više u odnosu na hrvatski prosjek, nasilje među vršnjacima nije usmjereno na veći broj učenika već se nalazi unutar manjih grupa učenika zlostavljača i njihovih žrtava.

Tablica 7. Usporedba rezultata dječjeg viđenja odraslih u pokušaju da spriječe ili zaustave nasilje između hrvatskih osnovnih škola prosječno i OŠ «Dr. J. Turić» iz Gospića.

| <b>Kako djeca vide odrasle u pokušaju da spriječe ili zaustave nasilje.</b> |     |                                 |     |
|-----------------------------------------------------------------------------|-----|---------------------------------|-----|
| <b>Hrvatska</b>                                                             |     | <b>OŠ «Dr. J. Turić» Gospić</b> |     |
| gotovo uvijek, nikada, rijetko                                              | 26% | gotovo uvijek, nikada, rijetko  | 23% |
| ponekad                                                                     | 21% | ponekad                         | 19% |
| često, gotovo uvijek                                                        | 52% | često, gotovo uvijek            | 58% |

Iz tablice 7. vidimo da učenici OŠ iz Gospića u manjem postotku vide da odrasli iz njihovog okruženja nikada ili rijetko pokušavaju spriječiti ili zaustaviti nasilje u odnosu na hrvatski prosjek. S druge strane, veći je postotak učenika OŠ iz Gospića u odnosu na hrvatski prosjek koji svoje odrasle (nastavnike, nenastavno osoblje škole, roditelje) vide spremnijima u sprječavanju ili zaustavljanju zlostavljanja.

Tablica 8. Usporedba rezultata viđenja djece kako je često razrednik, učitelj pomogao u nasilništvu u posljednjih nekoliko mjeseci između prosjeka za hrvatske osnovne škole i OŠ «Dr. J. Turić» iz Gospića.

| <b>Koliko često je razrednik, učitelj pomogao u sprječavanju nasilništva u posljednjih nekoliko mjeseci.</b> |     |                                 |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|---------------------------------|-----|
| <b>Hrvatska</b>                                                                                              |     | <b>OŠ «Dr. J. Turić» Gospić</b> |     |
| gotovo da i nije, rijetko                                                                                    | 29% | gotovo da i nije, rijetko       | 26% |
| ponekad                                                                                                      | 21% | ponekad                         | 19% |
| često, vrlo često                                                                                            | 50% | često, vrlo često               | 55% |

Iz tablice 8. vidimo da učenici iz Gospića u većem postotku u odnosu na hrvatski prosjek svoje nastavnike vide kao one koji će često i vrlo često sprječavati nasilničko ponašanje. Očito je da u svim hrvatskim osnovnim školama postoji jedan oveći postotak nastavnika (između 25% i 30%) koji ili «ne vide» nasilje među učenicima (možda ga doživljavaju kao trenutne razmirice među učenicima, a ne kao sustavno nanošenje štete učeniku ili grupi učenika, kako bullying definiramo) ili ne smatraju da se to njih tiče (koristeći obrambeni mehanizam da su oni u školi «samo» da djecu nešto nauče). Nasilje među djecom u školi tiče se svih djelatnika škole jer svi oni imaju odgojnu zadaću spram učenika s kojima rade. Također, nasilje među djecom tiče se i svih nas građana ako znamo da se iz tog nasilja sutra rađaju kriminalna ponašanja, da takvo nasilje već sutra može biti usmjereno na nas, našu djecu ili obitelj. Sprječavanje nasilja «ovdje i sada» kada ga vidimo ili čujemo za njega, bez obzira o kojem se djetetu radi, osnovni je zahtjev smanjivanja nasilja. Tek nakon ostvarenja ovog osnovnog zahtjeva, preventivno i interventno se ide dalje, različitim postupcima, naučiti dijete ponašati se drugačije, biti empatičan (osjetiti kako je biti u ulozi žrtve), nadoknaditi

štetu žrtvi bez nametnutog osjećaja krivnje i sl. Tako se vršnjačko nasilje sustavno smanjuje, a u školi se ostvaruje sigurnije i poticajnije okruženje za zajednički život i rad.

## **ZAKLJUČAK:**

Prema kriteriju nasilje izvršeno 2-3x mjesečno i češće, u OŠ «Dr. J. Turić» iz Gospića nalazimo 13% žrtava i 10% zlostavljača što nije znatno različit rezultat od onog koji predstavlja hrvatski prosjek: 11% žrtava i 12% zlostavljača. Također, ovi se rezultati značajno ne razlikuju u odnosu na neke druge zemlje. Po hrvatskim regijama nalazimo slične rezultate za bullying, osim za najučestaliji kriterij pojave nasilja, prema kojem su Zagreb i okolica sa znatno većim postotkom. Prema veličini mjesta, mali gradovi imaju nešto veći postotak nasilja u odnosu na veće gradove i mjesta. Prema najučestalijim mjestima pojavljivanja bullyinga, OŠ «Dr. J. Turić» znatno se ne razlikuje u odnosu na hrvatski prosjek. Nasilje se najviše javlja, prema rezultatima istraživanja, u: školskim hodnicima, na putu do škole i iz nje, učionici kad nema nastavnika, na igralištima i dr. U OŠ «Dr. J. Turić» znatno su veći postotci svih pojavnih oblika nasilja u odnosu na hrvatski prosjek. Ova je škola velika po broju učenika, te se nalazi u području koje je jako stradalo ratom, čime objašnjavamo ove više rezultate. Ovi nam rezultati impliciraju potrebu za sustavnim psihosocijalnim radom s ovom djecom i uopće stanovništvom ratom najzahvaćenijih područja. Djeca OŠ iz Gospića manje se boje vršnjačkog nasilja u odnosu na hrvatski prosjek, što nam govori da se nasilje najvjerojatnije javlja u manjim skupinama učenika, a ne da obuhvaća većinu njih. Učenici OŠ «Dr. J. Turić» svoje odrasle, kao i nastavnike, vide spremnijima u sprječavanju ili zaustavljanju nasilja u odnosu na hrvatski prosjek.

Prema navedenim rezultatima, vršnjačko nasilje bitno se ne razlikuje za OŠ «Dr. J. Turić» (zavičajni kontekst) i hrvatski prosjek (nacionalni kontekst), odnosno neke druge zemlje (globalni kontekst). Jedino se u OŠ «Dr. J. Turić» svi pojavnici oblici nasilja pojavljuju u većem postotku u odnosu na hrvatski prosjek. Također, učenici iz Gospića svakodnevno se manje plaše bullyinga, kao što vide i osjećaju veću spremnost odraslih i nastavnika u sprječavanju i zaustavljanju nasilja.

## **LITERATURA:**

1. Andrilović, V., Čudina, M. (1988.). *Psihologija učenja i nastave*, Zagreb: Školska knjiga.
2. Dacey, J., Keeny, M. (1994.). *Adolescent development*, Wisconsin - Iowa: Brown & Benchmark.
3. Elez, K. (2003). *Nasilništvo i samopoimanje djece osnovnoškolske dobi*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet.
4. Field, E.M. (2004.) *Živjeti bez nasilja – Kako pomoći djeci da izađu na kraj sa zadirkivanjem i nasiljem*, Zagreb: Naklada Kosinj.
5. Goosen, D.C. (1994.). *Restitucija – Preobrazba školske discipline*, Zagreb: Alinea.
6. Keresteš, G. (2002). *Dječje agresivno i prosocijalno ponašanje u kontekstu rata*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
7. Klaić, B. (1990.). *Rječnik stranih riječi*, Zagreb: Nakladni zavod MH.
8. Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M. (1986.). *Family Factors as Correlates and Predictors of Conduct Problems and Juvenile Delinquency*. U: Tonry, M., Morris, N. (eds.), *Crime and Justice*, Vol.7, Chicago: University of Chicago Press.
9. Olweus, D. (1979.). *Stability of Aggressive Reaction Patterns in Males: A Review*. *Psychological Bulletin*, 86, 852-75.

10. Olweus, D. (1993.a). *Bullying at School: What We Know and What We Can Do*. Oxford UK: Blackwell Publishers.
11. Olweus, D. (1993.b). Victimization by Peers: Antecedents and Long-term Consequences. U: Rubin, K.H. i Asendorf, J.B. (eds.), *Social Withdrawal, Inhibition and Shyness in Childhood*. Hillsdale NJ: Erlbaum.
12. Olweus, D. (1998.). *Nasilje među djecom u školi* (Što znamo i što možemo učiniti), Zagreb: Školska knjiga.
13. Patterson, G.R., DeBaryshe, B.D., Ramsey, E. (1989.). A Developmental Perspective on Antisocial Behaviour. *American Psychologist*, 44, 329-35.
14. Pepler, D., Craig, W., Ziegler, S., Charach, A. (1994.). An Evaluation of the Anti-Bullying Intervention in Toronto Schools. *Canadian Journal of Community Mental Health*, 13, 95-110.
15. Sudermann, M., Jaffe, P., Schiek, E. (1996.). *A School-Based Anti-violence Program*. London, ON: London Family Court Clinic.
16. Uzelac, M., Bogнар, L., Bagić, A. (1994.) *Budimo prijatelji*, Zagreb: Slon.

### **Summary**

**Anela Nikčević-Milković**  
**Teacher's Colledge in Gospić**

#### ***Bullying – is there a differences between regional, national and global context.***

*Bullying can be defined as repeated and systematic harassment and attacks on others. It can be perpetrated by individuals or groups. Bullying takes many forms, and can include many different types of behaviour. The power imbalance is found at the heart of the bullying dynamic. The aim of our research was to examine if there were differences in results of bullying in Primary school in Gospić (a regional context) and average results for Croatia (a nacional context) and other countries (a global context). The research was made using the Olweus standardized questionnaire for investigating the peer violence on pupils from the 2nd to the 8th grade of the Primary school. According to the criterion bullying was present 2 or 3 times and more, in Primary school in Gospić we find 13% victims of bullying and 10% of bullies. These results are similar with overall results in Croatia: 11% victims of bullying and 12% of bullies. The results of these researches are not much different from the results of other countries. We don't find big differences between different areas in Croatia except for the most frequent manifestation where Zagreb with its environment has the highest result. When we examined bullying according to places of different sizes, results show us that there is more bullying in small towns than in big cities and villages. If we investigate the places where the violence occurs more often we conclude that the Primary school in Gospić doesn't differ much from the Croatian average value. According to different manifestations of violence, Primary school in Gospić has much higher results comparing with Croatian average results. The reasons for that are the size of school (a big school according to pupil's number) and the position of school in the area greatly devastated by war. These areas in Croatia need to be revitalized yet and the psycho-social support to the population of these areas has to be systematic and constant. Pupils from the Primary school in Gospić are less afraid of the peer violence than the Croatian average. The pupils of this school often perceive the adults and their teachers as more willing to prevent or stop the violence than the Croatian average.*

**Key words:** *bullying, regional, national and global context, manifestations of violence, revitalization of areas devastated by war, psycho-social support.*

